

L'ÈTIM CONCRET DEL LLOAR APAREIX A LES CRÒNIQUES ARÀBIGUES

Pere BALAÑÀ i ABADIA

Com he demostrat a bastament en una síntesi recent sobre la presència islàmica a Catalunya,¹ les fonts aràbigues medievals ens forneixen pocs topònims situats a les nostres terres. A més, pel que fa als “majors”, atès que els musulmans no hi van fundar nuclis de població importants, els cronistes es limiten a transliterar els noms de lloc preexistents (Tortosa, Lleida, Balaguer, Barcelona, Girona, Tarragona, etc.). Per això també he repetit sovint que les deixalles toponímiques aràbigues al Principat cal cercar-les fonamentalment en la dita “toponímia menor”.

Un exemple d'aquesta darrera categoria és el del Lloar, sobre el qual ja vaig exposar, fa anys i en aquesta mateixa revista, la meua hipòtesi etimològica². Recollida sense reserves per l'amic Jaume Sabaté i Alentorn en la seva magnífica monografia sobre el poble,³ i repetida en d'altres obres,⁴ en canvi les argumentacions de l'*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines (volum V, p. 87) representen un pas enrere en aquesta recerca concreta. Diu textualment l'eminent filòleg: “No hi ha cap dubte que és un col·lectiu en *-ar* de *llosa*, amb l'esvaïment de la *-s-* que s'ha produït en tants derivats d'aquest mot...” i també que “Hauria estat millor adoptar l'ortografia *El Lloar*, cosa que no gosà fer la ponència de l'I.E.C. el 1936 a causa de la informació deficient” (lloc citat, línies 27-35).

Doncs bé, aquesta informació –o formació– deficient, que ha perdurat fins als nostres dies, és la que aquí em pertoca d'esmenar i puntualitzar, perquè, per començar, l'*Onomasticon Cataloniae* no ha tingut en compte, en la part principal, deguda al mestre, i en termes generals, la bibliografia posterior a 1980. I, d'una altra banda, amb l'experiència adquirida al llarg de diverses investigacions toponímiques sobre noms de lloc procedents de l'àrab, vaig redactar un treball metodològic que explica amb claredat la formació de *Ll-* catalana a partir de la combinació de fonemes aràbics, amb intervenció, algunes vegades, de l'article *al-*,⁵ fenomen –potser no arriba al grau de “lleï”– d'evolució fonètica que Coromines no va copsar en les seves veritables dimensions. Només a tall d'exemple, diguem que el nom propi de l'actual president d'Algèria, Liamine Zeroual, segons la transliteració francesa vigent, correspon a un primitiu al-Yamín Zirwâl. En català, l'evolució històrica de Liamine hauria desembocat, sens dubte, en Llamín.

La causa immediata, però, del renovat interès pel Lloar ha estat l'aparició d'un excel·lent treball sobre els noms de les formes del relleu,⁶ que em va suggerir de revisar els textos àrabs medievals per tal de fer-ne una llista semblant de termes comuns orogràfics, bo i opinant, lògicament, que la toponímia menor catalana d'origen àrab els havia d'haver recollits i conservats, almenys en part. Així he pogut documentar l'ètim àrab del Lloar.

L'historiador Ibn 'Id'ârî, nat a Fes (Marroc) a la segona meitat del segle XIII, en la seva obra *Al-Bayàn al-Múgrîb* (1312) explica una revolta contra l'emir 'Abd ar-Rah'màn I (756-788) amb aquestes paraules: "L'any 163 [de l'hègira = 778 d.C.] es revoltà Abderrahman b. Habib el Fehrî —el mencionat en l'any anterior— a la regió de Múrcia. L'emir Abderrahman el combaté; Aben Habib fugí, i s'acollí en *terrenys abruptes*. L'exèrcit de l'Emir es passejà per la regió de Múrcia i, després de cremar els vaixells de la costa, arribà a la regió de València. Per fí, el bereber Mixquer s'apoderà de l'Eslau i el matà".⁷ Per cert, el mateix fragment, del mateix autor, apareix repetit més endavant,⁸ però amb una traducció catalana lleugerament distinta: "llocs abruptes" substitueix l'anterior "terrenys abruptes".

L'equivalent àrab d'aquests "terrenys o llocs abruptes" és el mot *al-wà'r*⁹ "aspezeza, escabrosidad", en castellà;¹⁰ "rock debris; rugged, roadless terrain" i, amb un plural *al-aw'âr* —més adient al mot final català Lloar—, "covered with rock debris; cleft, riven, rugged, wild; rough, uneven; roadless, pathless; hard, difficult", en anglès;¹¹ amb el plural esmentat, "inégal, rude, raboteux et pénible (sol, lieu, montagne); chemin dur, inégal",¹² o bé "accidenté (chemin); difficile d'accès/peu accessible (endroit); difficile (voie); inégal (sol); impraticable (route); dur (terrain); pénible/raboteux/rude (sentier); escarpé", en francès,¹³ "dit dels llocs amb pendents i talussos, deserts i despolats", en sinonímia àrabiga.¹⁴

Encara un altre cronista, l'oriental an-Nuwayrî (m. 1332), a la seva obra enciclopèdica *Nihâyat al-'àrab fi funún al-âdab*, parla de la revolta d'"Abd arRah'màn ibn H'abîb as'-S'iqlabî —l'Eslau— en aquests termes: "Contra ell es dirigí Abderrahman, i li cremà les naus per tal que no pogués fugir. L'Eslau es dirigí a unes *aspres muntanyes* de València...".¹⁵ Les "muntanyes aspres" tradueixen ara l'expressió àrab *jibâl manî'a* "muntanyes innaccessibles, inabordables, inexpugnables, fortificades, robustes, poderoses",¹⁶ la qual, per tant, pot ser considerada sinònima del substantiu *al-a`wâr*.

A l'hora inicial de proposar una traducció catalana al més fidel possible a l'ètim àrab, m'havia inclinat pels noms "els costers" —que fan costa o rost— o "els rostos" —terrenys que tenen un pendent considerable—,¹⁷ descripció que concorda amb la realitat física del Lloar. Després del que he escrit fins aquí, però, tal vegada és més convenient considerar amb prioritat el valor semàntic d'"aspror" implícit en el substantiu àrab. Llavors, si seguim les orientacions de l'obra indicada abans (nota 6), el Lloar —amb aquesta grafia— no pot equivaler a "els aspres"¹⁸ i, en tot cas, li podríem adjudicar millor el nom de "les fraus" o "les afraus", si bé no amb el significat acadèmic del mot "congost",¹⁹ sinó amb el de "indrets que ofereixen notables dificultats al pas".²⁰ Si ens volem ajustar a una terminologia normativa, el Lloar equivaldria a "les aspres".²¹